

Akademia Ignatianum w Krakowie

Mgr Agnieszka Muchacka-Cymerman

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.

Profesjonalny rozwój nauczyciela.

Psychopedagogiczne studium porównawcze.

Praca doktorska z dziedziny: nauki społeczne; dyscypliny: pedagogika

Praca przygotowana pod kierunkiem naukowym: prof. zw. dr hab. Mirosławy Nowak-Dziemianowicz – Instytut Nauk Pedagogicznych, Uniwersytet Opolski

Słowa kluczowe: profesjonalny rozwój nauczyciela, kontekst kulturowy rozwoju, wypalenie zawodowe, sens życia, poczucie bezpieczeństwa, poczucie koherencji, postawa transgresyjna, postawa twórcza

Praca dotyczy badań nad profesjonalnym rozwojem nauczycieli. Jest potrzebą czasu związaną z zmianami cywilizacyjnymi, globalizującym się światem i potrzebą poszukiwania pewnych uniwersalnych sposobów warunkujących sprawność i skuteczność zawodową nauczycieli, a te zależą od wielu czynników. Problematykę tę starałam się rozpoznać wielokierunkowo i wieloaspektowo - w kontekście porównań związanych z czynnikami zewnętrznymi (kulturowymi) i rzadziej badanymi, w związkach z właściwościami wewnętrznymi nauczycieli.

W części teoretycznej omówiłam wybrane teorie rozwoju osobowego uzasadniające dążenie jednostki do autonomii. Analiza rozwoju osobowego przedstawiona została w kontekście idei nurtu humanistycznego, ponieważ dominuje w nim kierunek personalistyczny ukierunkowany na samorealizację, kreatywność, refleksyjność, odkrywanie własnej indywidualności i niepowtarzalności, a więc cech istotnych w procesie stawania się nauczycielem. Scharakteryzowałam istotne, ze względu na problematykę tej pracy, wybrane koncepcje profesjonalnego rozwoju nauczyciela nawiązujące przede wszystkim do paradygmatów „rozszerzonego profesjonalizmu”, „refleksyjnej praktyki”, „badania w działaniu”, które wyjaśniają twórcze realizowanie przez nauczycieli swej zawodowej roli. Ponieważ przeprowadzone badania dotyczyły nauczycieli z czterech odmiennych kulturowo krajów, w sposób porównawczy omówiłam kulturowe źródła i kulturowo społeczne oczekiwania od nauczycieli wybranych krajów, przedstawiłam społeczny kontekst rozwoju zawodowego nauczycieli uwzględniający znaczenie i sposoby wsparcia społecznego a także status nauczyciela. W części teoretycznej skoncentrowałam się ponadto na wybranych podmiotowych

kategoriach pozwalających nauczycielom zrozumieć siebie i zapobiec tym czynnikom, które przeszkadzają samodzielnie i odpowiedzialnie stawiać cele we własnym rozwoju zawodowym oraz w dążeniu do efektywnych rezultatów swoich działań wychowawczych i dydaktycznych. Omówiłam zjawisko wypalenia zawodowego, stresu w pracy nauczyciela, koncepcje wyjaśniające sposoby radzenia sobie ze stresem oraz czynniki warunkujące strategie obronne, czynniki warunkujące poczucie sensu życia. Przedmiotem analiz literaturowych stała się także refleksja nad transgresją jako determinantą samokształcenia i samorozwoju.

Przedmiotem badawczego rozpoznania było zawodowe funkcjonowanie nauczycieli, ich profesjonalny rozwój zawodowy w przestrzeni specyficznych warunków kulturowych i społecznych (Polski, USA, Portugalii i Japonii). Celem badań było rozpoznanie uwarunkowań kulturowych i osobowych w sferze koncepcji roli nauczyciela, w systemie kształcenia nauczycieli i w procesie awansu zawodowego. Zastosowałam dwa rodzaje badań (diagnostyczne i porównawcze) oraz przyjąłam dwa paradygmaty: ilościowy (pozytywistyczny) i jakościowy (interpretatywny), które potraktowałam w tej pracy jako uzupełniające się, komplementarne wobec siebie. Badania porównawcze, przedstawione w niniejszej dysertacji w formie analiz ilościowych (statystycznych) i jakościowych dotyczą wykazania zróżnicowania w zakresie kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz motywów i uwarunkowań zależności społecznych, kulturowych i osobowych, mających znaczenie dla ich własnego rozwoju zawodowego. Wpisują się we współczesne podejście metodologiczne (Bray i Thomas, 1995, s. 475) swym szerokim, wielokontekstowym spektrum problemowym i interdyscyplinarnością związaną z wykorzystaniem technik i narzędzi pedagogicznych (ankiety i wywiadu kwestionariuszowego, analizy dokumentów) i psychologicznych (sześciu testów psychologicznych). Wszystkie narzędzia przygotowane zostały w wersji polskiej i angielskiej ze względu na konieczność przeprowadzenia badań w różnych krajach. Porównania te pozwoliły dostrzec podobieństwa i różnice w sposobach rozwijania swojej tożsamości zawodowej, wiedzy o sobie, o formach aktywności, kierunkach wsparcia nauczycieli z odmiennych kulturowo krajów.

W wyniku badań okazało się, że:

a/ Koncepcje roli nauczyciela i systemów kształcenia opierają się na różnych fundamentach filozofii np. autorytarnej lub nieautorytarnej, poszukującej, otwartej, opartej na dialogu czy podmiotowości, narzucają sposób rozumienia statusu nauczyciela i jego roli w tworzeniu środowiska edukacyjnego. Z porównywanej sytuacji nauczycieli w czterech krajach, wyłoniłam rekomendacje dla polskiej polityki edukacyjnej wobec nauczycieli;

b/ Czynniki kulturowe lokują dążenia nauczycieli do własnego rozwoju w koncepcji roli nauczyciela przewodnika oraz w koncepcji permanentnego i pragmatycznego kształcenia. Czynniki osobowe natomiast w koncepcji roli nauczyciela refleksyjnego praktyka i preferencji kształcenia w koncepcji

krytycznej diagnozy własnej wiedzy. W wyniku analiz materiału badawczego zaproponowałam formy wsparcia społecznego dla polskich nauczycieli w ich rozwoju zawodowym poprzez m.in. profesjonalne społeczności uczenia się/ uczące się (Professional Learning Communities – PLC);

c/ Przekonania związane z własnym rozwojem zawodowym nauczycieli pozwoliły na sformułowanie sugestii związanych z konstruowaniem koncepcji kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli w celu rozwijania ich postaw transgresyjnych i budowania tożsamości zawodowej. Wiązą się one z potrzebą rozwijania w procesie kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu i w procesie doskonalenia zawodowego wewnętrznych dyspozycji motywacyjnych do codziennej pracy, poczucia koherencji, postawy transgresyjnej nauczycieli. Podejmowaniu przez nauczycieli decyzji o własnym rozwoju zawodowym powinno towarzyszyć wsparcie polegające na stwarzaniu warunków do: zapobiegania występowania zjawiska wypalenia zawodowego, zapewniania poczucia bezpieczeństwa socjoekonomicznego, dostrzegania wizji sensu życia, wizji własnego miejsca i znaczenia w świecie;

d/ Uwarunkowania kulturowe determinują przebieg rozwoju autonomii moralnej u badanych nauczycielek czterech krajów z Europy, Azji i Ameryki. Kształtują inną świadomość moralną, inne motywy moralnego postępowania, inaczej ukształtowane jest sumienie, zasady i wartości moralne, co decyduje o przekonaniach związanych z inicjowaniem wysiłków związanych z podejmowaniem rozwoju zawodowego. Element tożsamości osobistej dominował wśród amerykańskiej i europejskich nauczycielek, natomiast element tożsamości społecznej wśród azjatyckiej nauczycielki. Identyfikacja tych różnic pozwoliła zarekomendować dla polskiej koncepcji rozwoju zawodowego uwzględnienie czynnika społecznego jako wyznacznika wzrostu zawodowego nauczyciela oraz stworzenie różnych ścieżek rozwoju zawodowego.

krytycznej diagnozy własnej wiedzy. W wyniku analiz materiału badawczego zaproponowałam formy wsparcia społecznego dla polskich nauczycieli w ich rozwoju zawodowym poprzez m.in. profesjonalne społeczności uczenia się/ uczące się (Professional Learning Communities – PLC);

c/ Przekonania związane z własnym rozwojem zawodowym nauczycieli pozwoliły na sformułowanie sugestii związanych z konstruowaniem koncepcji kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli w celu rozwijania ich postaw transgresyjnych i budowania tożsamości zawodowej. Wiązą się one z potrzebą rozwijania w procesie kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu i w procesie doskonalenia zawodowego wewnętrznych dyspozycji motywacyjnych do codziennej pracy, poczucia koherencji, postawy transgresyjnej nauczycieli. Podejmowaniu przez nauczycieli decyzji o własnym rozwoju zawodowym powinno towarzyszyć wsparcie polegające na stwarzaniu warunków do zapobiegania występowania zjawiska wypalenia zawodowego, zapewniania poczucia bezpieczeństwa socjoekonomicznego, dostrzegania wizji sensu życia, wizji własnego miejsca i znaczenia w świecie;

d/ Uwarunkowania kulturowe determinują przebieg rozwoju autonomii moralnej u badanych nauczycielek czterech krajów z Europy, Azji i Ameryki. Kształtują inną świadomość moralną, inne motywy moralnego postępowania, inaczej ukształtowane jest sumienie, zasady i wartości moralne, co decyduje o przekonaniach związanych z inicjowaniem wysiłków związanych z podejmowaniem rozwoju zawodowego. Element tożsamości osobistej dominował wśród amerykańskiej i europejskich nauczycielek, natomiast element tożsamości społecznej wśród azjatyckiej nauczycielki. Identyfikacja tych różnic pozwoliła zarekomendować dla polskiej koncepcji rozwoju zawodowego uwzględnienie czynnika społecznego jako wyznacznika wzrostu zawodowego nauczyciela oraz stworzenie różnych ścieżek rozwoju zawodowego.

Handwritten signature in blue ink, likely reading "Małgorzata Wójcik".